

— Prevodilac kao kleptomani

Formulisano možda i sa odveć jakim radikalizmom normativne poetike prevoda, svaki, pa čak i najbolji prevodilac ima u sebi barem klicu onoga što bi se s perverznom zloradošću medicinskog otkrića moglo nazvati nekom vrstom duhovne kleptomanije. Jer kako drugačije objasniti činjenicu da se, sa punom svešću prevodioca ili, što je ipak na svu sreću još uvek mnogo češći slučaj, bez nje, u gotovo svakom prevodu najčešće izgube pojedine reči, delovi rečenica, nijanse značenja, formalne karakteristike originala, a vrlo često, nažalost (ostanimo dosledni tom džangrizavo-normativno intoniranom početnom akordu ovog eseja) i ukupan estetski utisak, tj. ono što dato delo na originalnom jeziku uopšte i čini književnošću. Ta, uglavnom nesvesna i posve slučajna, pukom nepažnjom izazvana duhovna kleptomanija postaje, međutim, mnogo malignija onoga trenutka kada se prevodilac, zato što želi da uštedi na vremenu i dobije malo manje sramotno bednu nadnicu, jednostavno navikne na to da izbegava teška mesta, da ih pojednostavljuje, i da u književnom prevodu krene linijom manjeg otpora, linijom manje-više slobodne interpretacije originala, bezbrižno nesputan formalnim zahtevima originala, gonjen željom za kvantitativnom slavom, oličenom u malograđanskoj težnji da brojeve svojih prevoda meri metrom za premeravanje regalske književnosti. Tada kleptomanska crta u njegovoj ličnosti odnosi prevagu nad prevodiocem u njemu, pa bi se reči u naslovu ovog eseja u takvom slučaju slobodno mogle pretumbati, čime bismo dobili još fatalniju dijagnozu *Kleptomani kao prevodilac*, gde kleptomaniju opet, naravno, valja shvatiti više kao metaforičko-duhovnu, pa i moralnu ocenu dotičnog nesavesnog prevodioca. Ipak, ako je neko na osnovu ovakve normativne oštine ovog kratkog uvoda slučajno mogao pomisliti kako sada sledi neka nepravedno oštra, možda čak i blago maliciozna kritika nečijeg prevoda (koja mi, naravno, u drugim okolnostima, nažalost po mene, ne bi bila strana), prevario se.

Naprotiv, pokušajmo sada da kleptomaniju shvatimo sasvim bukvalno, kao mentalni poremećaj, kao jedan, po njenog imaoća, prilično neprijatan poremećaj ličnosti. Jer upravo tako ju je shvatao veliki mađarski pisac prve polovine dvadesetog veka, inače rođeni Subotičanin, Deže Kostolanji, kada je, u svojoj zbirci novela koje se mogu čitati i kao roman, u knjizi posvećenoj svom alteregu, Kornelu Eštiju (Kornelu Večernjem, kako ga je kod nas, inače s

punim pravom, “posrbio” prevodilac Sava Babić)¹ četrnaesto poglavlje posvetio prepričavanju Kornelove priče o jednom njihovom, razume se, potpuno fiktivnom, davno nestalom zajedničkom prijatelju, nekada veoma talentovanom mladiću vrcave, neobične originalnosti, izvesnom Galusu.²

Taj talentovani mladić, imao je, međutim, prema kazivanju Kornela Večernjeg, jednu užasnu, neizgladivu, i po okolinu, pa i po sve njih ostale, mlade pisce čijem je kružoku neko vreme pripadao, vrlo štetnu, veliku manu: krao je sve i svašta, kad god i gde god bi mu se za to pružila prilika. Od ukradenih, često veoma vrednih, a još češće sasvim bezvrednih drangulija, taj mladi čovek nije imao nikakve koristi. Jednostavno, samo je voleo da krađe, tačnije, patio je od neodoljive, patološke želje za krađom. Uzalud su njegovi prijatelji posle mnogih neprijatnih scena u koje ih je on svojim učestalim krađama dovodio, koristeći svu svoju spisateljsku elokvenciju i retorske sposobnosti, ubeđivali ljude kako on nije lopov, već, eto, bolestan čovek, kleptomani, ta njihova ubeđivanja nisu dala velikog rezultata. Stanje mu se sve više pogoršavalo, sve dok nije bio konačno uhvaćen na delu dok je jednom trgovcu iz Moravske vadio novčanik iz džepa. Uhapšen je, ali ubeđivanja njegovih prijatelja da on nije lopov nisu ganula porotu, jer, kako mudro a ironično zaključuje Kornel Večernji, naš poznanik koji krađe uvek je kleptomani, a neznanac koji krađe uvek je lopov. Za sudiju, on je bio potpuni neznanac, i dakle – lopov. I shodno tome, osuđen je na zatvorsku kaznu od čak dve godine.³

Po izlasku iz zatvora, potpuno urušenog moralnog kredibiliteta, nije, naravno, za Galusa bilo nikakve mogućnosti da živi od pisanja, nije bilo nikakve šanse da ijedan izdavač objavi knjigu s njegovim potpisom na koricama. Zbog toga je, na zauzimanje svog u to vreme velikog prijatelja Kornela Večernjeg, bio primoran da se počne baviti, sa stanovišta zadovoljavanja spisateljske sujete, sekundarnom književnom delatnošću, prevođenjem. I to prevođenjem trećerazrednih dela. Prvo i jedino delo koje mu je, s obzirom na njegovo odlično znanje engleskog jezika, bilo povereno, kako priča Kornel Večernji, bio je jedan engleski detektivski roman pod (kostolanjijevski ironičnim) naslovom *Tajanstveni zamak grofa Vicislava*. Prevodilac je bio toliko revnostan da je tekst prevoda celog romana pripremio za nepune tri nedelje. Ali avaj, desilo se nešto užasno: urednik je ljutito pozvao Kornela Večernjeg i ogorčeno mu saopštio da prevod njegovog štićenika Galusa ne vredi ni pišljiva boba i da ga ne mogu štampati. U čemu je bio problem?

1 Kostolanjijev Kornel Večernji je, kao što mu se iz imena može naslutiti, jedan opskuran, a ipak građanski elegantan izraz Kostolanjijevog sveta snova, Kostolanjijevog sveta podsvesti, svega onoga što je Kostolanji možda oduvek pomalo i želeo da bude, da ga njegove urođene građanske stege i rani, i, treba reći, s punim pravom zaslužno stečeni književni ugled u tome nisu sprečavali; Kornel Večernji je, dakle, neka vrsta propalog, kafanskog Kostolanjija koji za kafanskim stolom priča svoje polufantastične priče o svojim neobičnim doživljajima, davno izgubljenim prijateljima, avanturističkim putovanjima i t. sl.

2 Odmah nam pada u oči jedna, naravno sasvim slučajna, no ipak neverovatna sličnost sa alteregom Ive Andrića, Tomom Galusom.

3 Ovo su samo neki od elemenata “koketiranja” sa podzemljem kod Kostolanjijevog alterega.

Kornel Večernji je, po sopstvenom kazivanju, vidno uznemiren, brže-bolje skoknuo do uredništva, uzeo u ruke Galusov prevod i u njemu na prvi pogled nije našao ništa loše. Naprotiv. Jezik prevoda bio je stilski savršen. Takva, kako kaže Večernji, petparačka literatura, nije čak ni bila dostojna tako cizeliranog, doteranog, jezičkim bravurama načičkanog, maestralnog prevoda. A onda je usledio – šok. Urednik je, naime, Večernjem pokazao i tekst originala i zamolio ga da ga sravnji sa prevodom. I evo šta je Večernji video (vredi ovde navesti jedan malo duži citat):

Prva rečenica engleskog originala glasila je: *Svih trideset i šest prozora oronulog, drvnog zamka bilo je obasjano svetlošću. Gore, na prvom spratu, u balskoj dvorani četiri kristalna luster a sijala su raskošnim sjajem...* U mađarskom prevodu stajalo je: *Svih dvanaest prozora oronulog, drvnog zamka bilo je obasjano svetlošću. Gore, na prvom spratu dva kristalna luster a sijala su raskošnim sjajem...* Širom sam otvorio oči i nastavio da čitam. Na trećoj stranici engleski romanopisac je napisao: *Grof Vicislav je, podsmešljivo se osmehujući, izvadio svoj prepuni novčanik, i bacio traženu sumu, hiljadu petsto funti...* Mađarski prevodilac je ovu rečenicu preveo otprilike ovako: *Grof Vicislav je, podsmešljivo se osmehujući, izvadio novčanik i bacio traženu sumu, sto pedeset funti...* Sad me je već ispunila zloslutna sumnja koja je iz minuta u minut – nažalost – prerastala u tužno uverenje. Nešto niže, na dnu treće stranice u engleskom izdanju čitao sam: *Grofica Eleonora sedela je u uglu balske dvorane, u večernjoj garderobi, sa starim porodičnim nakitom na sebi: s ukrasom za kosu načičkanom dijamantima, koji je nasledila još od njene prababe, nemačke izborne kneginje, dok joj je na njenim grudima, grudima labudice, opalnim sjajem svetlucala niska bisera, a prsti su joj bili gotovo ukočeni od briljantskog, safirnog i smaragdno prstenja...* Na moje nemalo iznenađenje, u mađarskom rukopisu je navedeni šareni opis vraćen na sledeći način: *Grofica Eleonora sedela je u uglu balske dvorane, u večernjoj haljini...* I ništa više. Ukra s za kosu načičkan dijamantima, briljantsko, safirno i smaragdno prstenje, sve je to netragom nestalo.⁴

Ali, kako saznajemo u nastavku Kostolanjijeve maestralne novele, to još nije sve. Naš se nesrećni prevodilac nakrao svega i svačega, ne samo dragoga kamenja, nakita i drugih “rukom opipljivih” dragocenosti, već i ogromnih grofovskih imanja, velikih parcela zemlje, danas bismo rekli kvadrata i kvadrata neprocenjivo vrednog grofovskog stambenog prostora sa pripadajućim baštama, sočnim engleskim pašnjacima, terenima za golf... I, što je najzanimljivije od svega, ta krađa originalnih rekvizita izvedena je sa tako

4 Ovaj prevod je moj (M. Č.). Izvornik: Kosztlányi Dezső, *Esti Kornél*. Talentum Diákkönyvtár, str. 191–192. (tizennyegyedik fejezet – glava četrnaesta, 12. pasus – tehnička informacija).

surovom doslednošću lopova, da se Kornel Večernji, po sopstvenom (naratorskom) kazivanju, veoma zainteresovao za ovaj fenomen, pa, umesto da sâm roman pročita kao detektivski žanr, on je, poput detektiva-lovca na prevodilačke krađe, celu noć strastveno tragao za ukradenim predmetima u prevodu, da bi na kraju sačinio frapantan i precizan popis od nekoliko hiljada artikala ukradenih u prevodu. Čak mu nije teško palo ni to da, zarad veće preglednosti, ukradene predmete klasifikuje.

Nije potrebno ni naglašavati koliko se Večernji, i pored dužne doze divljenja Galusovom lopovskom umeću, razočarao u svog bolesnog prijatelja. Bio je prinuđen da zauvek digne ruke od njega i da ga potpuno zaboravi, da ga zauvek “otпусти” i kao saradnika, i kao prijatelja. Od tada se nesrećnom i nesuđenom prevodiocu-kleptomanu, kako kaže Kornel Večernji, gubi svaki trag. Čime se ova konkretna epizoda (poglavlje) Kostolanjijevog Kornela Večernjeg i završava.

Slobodno se može ustvrditi da svaka Kostolanjijeva novela o Kornelu Večernjem prosto vrvi od često vrlo direktnih invektiva na račun njegovih savremenika, čega nisu lišeni ni pojedini Kostolanjijevi romani (dovoljno je setiti se nekih delova *Ane Edeš* ili romana *Neron, krvavi pesnik*, čija radnja jeste izmeštena u antički Rim, ali koji u dobroj meri predstavlja poetički i lični obračun s Kostolanjijevim onovremenim velikim rivalom Dežeom Saboom, koji, doduše kasnije nije ni izbliza dobio onoliko značajno mesto u kanonu kao sam Kostolanji).⁵ Ni ova novela nije izuzetak od te tendencije. No, ono što Dežea Kostolanjija čini velikim piscem jeste onaj plus, onaj dodatni umetnički kvalitet koji od tih, često svakodnevnom gorčinom isprovociranih, duhovitih žaoki stvaraju dela mnogo dubljeg, univerzalnijeg značenja, sa suptilnim poetičkim i značenjskim slojevima koji se danas, čitaocima na bilo kom meridijanu, mogu činiti zanimljivim i zabavnim, i, na svu sreću, nikada isuviše normativno-poučnim.⁶ Ova, danas bismo možda mogli reći, metaprevodilačka fikcija⁷ predstavlja, kao uostalom i ceo ciklus novela o Kornelu Večernjem, po svemu, a naročito po osnovnim postavkama i onome što bi se vrlo uopšteno moglo nazvati atmosferom dela, na neki način gotovo borhesovsku fikciju, borhesovsko pripovedanje, ali “Borhesa pre Borhesa” (s obzirom na datiranje ove novele – 1932. godine), i, na momente, vrcaviju i duhovitiju fikciju čak i od samog Borhesa, maga književne fantastike ovog tipa.

5 Deže Sabo je, između ostalog, Kostolanjija smatrao lošim, patetičnim plagijatorom Rilkea – čak ga je, u napadima nemoćne sujete i destruktivnog besa nazivao, shodno tome, “Rilkissimus”.

6 Kostolanji je u svojim mnogobrojnim esejističkim refleksijama na književno stvaralaštvo, razmišljajući ponekad u binarnim opozicijama, prednost davao *homo aestheticus*-u nasuprot *homo moralis*-u, kao i *homo poeticus*-u nasuprot *homo politicus*-u. Ove opozicije se, mnogo kasnije, mogu naći, produktivno produbljene, i kod Danila Kiša na koga je, po sopstvenom priznanju, Kostolanji dosta uticao.

7 Nešto poput kratkog romana *Prevođenje* savremenog argentinskog pisca mlade generacije Pabla de Santisa, čiji prevod, zahvaljujući hvale vrednom trudu Aleksandre Mančić možemo s uživanjem čitati na srpskom jeziku.

I to je razlog zašto (čak i prevodioci) mogu i treba da čitaju Kostolanjija: hungarolog-prevodilac ga čita kao jezički vrcavo štivo i veliki prevodilački izazov, prevodilac druge provenijencije ga može čitati kao teoretičara prevoda (više, doduše, kao esejistu),⁸ a tzv. običan (ili, kako se često voli kazati “naivan”) čitalac jednostavno – zbog uživanja u vrhunskoj i zato uvek aktuelnoj literaturi.

Marko Čudić (1978), prevodilac, teoretičar prevoda i esejista, asistent na Katedri za mađarski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Autor studije “Danilo Kiš i moderna mađarska poezija” (“Plato”, Beograd, 2007). Prevodi s mađarskog jezika. Važniji prevodi: Deže Kostolanji, *Ševa* (roman, Beograd, 1998), Peter Hajnoci *Opusteli persijski grad* (roman, Beograd, 2002), Oto Tolnai *Pesnik od svinjske masti* (roman jednog radio-intervjua, Zrenjanin, 2007).

---

⁸ Valja pomenuti i to da su neki Kostolanjijevi eseji i polemike o prevođenju aktuelni još i danas.

